

vagyoni (ingó és ingatlan) helyzetét is felmérte. Sőt a Magyarországot elhagyni készülők még jövőendő szlovákiai lakóhelyüket is megválaszthatták.

A jelentkezők foglalkozási összetételét tekintve megállapítható, hogy az önállóak (a 18 éven felüli személyek) között igen sok (több mint negyede) volt a napszámos. Viszonylag alacsony a földművesek (20 százalék körüli) aránya. Arányaiban ugyan nem nagy, de szám-szerűségében mindenképpen jelentős (kb. 2300 család, 10 ezer személy) kis- és középparaszti (5–20 kat. hold) réteg is foglalkozott az áttelepülés gondolatával. Szép számmal (kb. 4 ezer fő) vállalták a Szlovákiába való átköltözést az értelmiségiek, a közalkalmazottak és szabadfoglalkozásúak is. Ez a réteg elsősorban a fővárosból, Miskolcra, valamint Békéscsabáról s e városok környékéről toborzódott, és jelentkezésük okát mindenekelőtt a háború utáni magyarországi létbizonytalanságban kell keresnünk. A Magyarországon visszamaradó kis- és középparaszti birtokok közel a fele Békés és Csanád megye területén található. Országosan az ingatlanok mintegy kétharmad része volt saját tulajdonú, a többi az 1945. évi földreform során került az újjazdák kezébe. A szarvasi, a békéscsabai és a tótkomlói körzetből kitelepülő paraszti lakosság birtokolta a visszamaradó szántóterület nagyobbik részét.

Mérleg

A lakosságcsere-egyezmény alapján kitelepülni szándékozó délkelet-alföldi szlovákok többsége a szegényebb sorsú társadalmi rétegekből került ki. A földműves családok harmada-fele az 1945. évi földreform során lett tulajdonosa földjének, vagy pedig korábbi 1–5 kat. holdas ingatlanát egészítette ki a reform eredményeként hasonló nagyságú területtel. Ugyanakkor kétségtelen tény az is, hogy a *szociális szempontok mellett* a jelentkezők kisebb részének döntését erős szlovák nemzeti öntudata is befolyásolta. Ezek a családok ugyanis úgy vélték, hogy szlovákként csak Szlovákiában lehet élni. Elhatározásukat minden bizonnyal befolyásolta a CSÁB propagandája, miszerint aki Magyarországon marad, az elvesz a szlovákság számára, feloldódik a „magyar tengerben”.

KUGLER JÓZSEF

A rendszerváltás kutatása

A „rendszerváltás” a történetkutatás témája lett. El kell készíteni az adattárakat: régi és új politikai képviselők, az új gazdasági elit, a tegnapi vezetők és a „kisemberek” életrajzeit éppúgy, mint gyűjteni a társadalmi átalakulást mutató statisztikai számokat társadalmi rétegek elszegényedéséről és hirtelen kiemelkedéséről, generációk hanyatlásáról és emelkedéséről. A cél: jól látszó pontos vonalakkal reális képet rajzolni fel a magyar társadalom elé közvetlen múltunkról, jelenünkről.

A kutatás része a múltat átélők véleményének számbavétele és rögzítése is. Meg kell hallgatni az „átélő” generációk élményeit. Mit tudnak a tegnapiak, hogyan látták a maguk szerepét, közösségük sorsát? Mi maradt meg emlékezetükben? A történész kötelességszerűen gyűjti az átélők visszaemlékezéseit. És örül, ha megállapításait az átélők kíváncsisággal, a maguk tegnapi élményein elgondolkodva fogadják, és viseli nyugodt lélekkel, türelemmel, ha az átélők dühödten kérik rajta számon a maguk egyéni történelemlátásukat...

Most, a demokráciában mindenkinek joga van elmondani: számára mit jelentett a szovjet megszállás idején, majd a független Magyarországon élni. Mert mindenkinek joga van ahhoz, hogy a maga igazát keresse a maga megnyugtatóra. Bármelyik oldalon – hol éppen ezen, hol éppen azon az oldalon – politizált is. Bármilyen céllal törte a földet, épített utat, nevelte gyermekeinket, működtette az adminisztrációt... Így van ez rendjén a demokráciában. És a demokrácia szabadsága ugyanúgy kijár a velem vitatkozóknak, a más véleményt vallóknak, mint nekem. A „nekem demokrácia, neked hallgass” a diktatúrák alapelve. A „győztesnek demokrácia, a vesztesnek hallgass” a diktatúrához vezető emelkedő első lépcsője.

Természetesen a demokrácia nem csak intézmények rendszere. A demokrácia társadalmi viselkedésforma is. A demokrata tudomásul veszi: ugyanazt a tegnapot sokan, sokféleképpen élték meg, s hogy az átélt időkről „annak idején”, azaz tegnap, csak nagyon meghatározott számú és meghatározott körből származó ismeretei voltak. És ezen tegnapi ismeretek alapján ítélte és ítéli meg ma is a „tegnapot”. A maga vagy mások cselekedeteit. A demokráciához tartozik tehát a tolerancia és ugyanakkor az igény, hogy mások véleményét is megismerjem ugyanarról a tegnapról.

És ebben segít a tudomány. Az ismeretek összegyűjtésében, szembesítésében. A demokráciához tartozik tehát a közvetlen múlt tudományos megismerésének igénye.

„A rendszerváltás Magyarországon és Közép-Európában” napjaink egyik legnagyobb történettudományos témája. A Széchenyi-program keretében 2001-ben az MTA Társadalomkutatató Központja, illetve kilenc együttműködő akadémiai intézet nyerte el a megbízatást a téma kidolgozására. A Néprajzi, Politikatudományi, Világgazdasági, Szociológiai, Jogtudományi, Történettudományi, Kisebbségkutató, Mezőgazdasági, Földrajztudományi Intézetek konzorciuma vállalta 2002–2005 között a téma kidolgozását. A História folyóirat a program történeti részeinek egyik szervezője, és az eredmények közlője. Ezért kezdtünk a rendszerváltás szisztematikus feltárásához, először a nemzetközi körülményekről közölve összeállítást (2001/4. sz.), ezért adtuk ki a 2001/9–10. számot a közép-európai rendszerváltások tematikájával, indítottunk „Jelenidőben” címmel állandó rovatot. (Már a 2002/1. számban is olvashatták.)

Tanulmányok íratása és közlése mellett szándékunkban áll visszaemlékezések közlése is. Az alábbiakban két volt politikustól közlünk visszaemlékezést arról: mennyire látták, mint cselekvő politikusok, annak idején a magyarországi politikát is meghatározó világpolitikai tényezőket? Azokat a világpolitikai tényezőket, amelyekről a História 2001/4. számában közzeltünk cikkösszeállítást.

G.